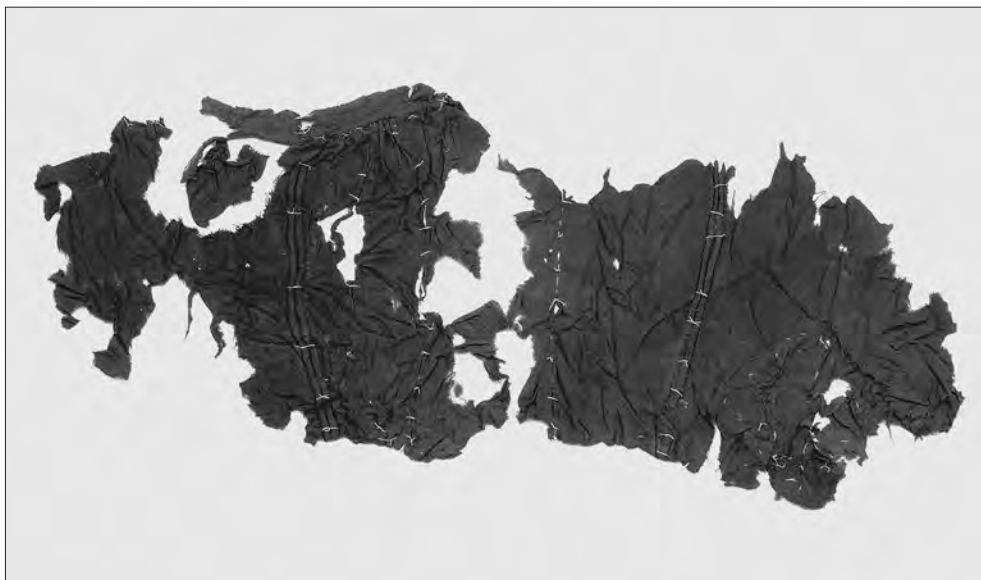

Een verslag van een reconstructie van 16e-eeuwse kinderkleding

Hanna Zimmerman en Jet Douwes

Inleiding

Bij de textielvondsten tijdens de opgraving aan de Prinsenstraat in 2000 uit de gracht van Alva, die aan het einde van de 16e eeuw werd gedempt, bevonden zich opmerkelijk veel (delen van) kinderkleding¹. Erg vreemd is dit nu ook weer niet, als je bedenkt dat textiel in de 16e eeuw kostbaar was en nog goede stukken van versleten kleding opnieuw gebruikt werden. De resten van kinderkleding waren hiervoor gewoon te klein. Er kwamen zowel delen van een jongenskniebroek als van een wambuisje tevoorschijn die, zoals vrijwel alle vondsten, van wol zijn².

Afb. 1. Delen van de kniebroek. Foto: Jaap Buist.

De jongenskniebroek

Er werden twee lappen gevonden van circa 60 × 40 cm (afb. 1). Een ervan heeft aan de bovenkant een stuk band, waaraan de stof gerimpeld is geweest, met de rest van een haak of oog (afb. 2). Van de andere lap mist de bovenkant en is de rand verschroeid. Gedeeltelijk over elkaar zat er een groot aantal verstellappen op, samen circa 25 × 25 cm. Aan plooitjes is zichtbaar dat de onderkanten gerimpeld zijn geweest. Hieraan zat ook nog wat ongesponnen wol gekleefd.

1. Kortekaas 2001, 5 en Wieringa e.a. 2001, 83-85.

2. De vondstnummers zijn: kniebroek nr. 17 T38 en wambuis nr. 13 T6-8.

Afb. 2. De band van de kniebroek, detail. Foto: Jaap Buist.

Op beide stukken waren, van dezelfde stof en op een centimeter afstand van elkaar, twee smalle biezen genaaid. Als de biezen opzij zitten, zoals op schilderijen vaak te zien is, dan klopt het dat de verstelappen op het achterwerk zitten.

Al deze kenmerken wijzen erop dat het hier om een kniebroek gaat. Gezien de maten moet het een jongensbroek geweest zijn. Nu zou er een vierjarige in passen maar in de 16e eeuw waren de mensen kleiner dan nu. De vroegere eigenaar zal vermoedelijk een jaar of zes geweest zijn. Uit diverse bronnen is bekend dat jongetjes zo rond hun zesde jaar in een broek gekleed werden. Dit was een belangrijke overgang voor een jongen. Tot die leeftijd droegen ook de jongens een rok, vaak al wel in combinatie met een wambuisje (afb. 3)³.

Beide stukken hebben aan de voorkant een naad; bij één stuk loopt deze niet helemaal tot onderaan door. Dit zou er op kunnen wijzen dat het broekje van een oud kledingstuk is gemaakt en dat het op deze manier zo goed mogelijk uit de beschikbare stof geknipt kon worden. Onderaan de pijpen was nog ongesponnen wol aanwezig. Om een bolling mooi uit te laten staan, werd tussen bovenstof en voering vaak 'bombast' gebruikt. Wij vonden geen voering, wat niet wil zeggen dat deze er niet geweest is. Linnen is in de bodem vergaan maar op grond van de vulling en de algemene gewoonte kledingstukken te voeren, mogen we aannemen dat het broekje een linnen voering heeft gehad.

Het wambuisje

De vondsten bestaan uit een voorpand met het bijbehorende halsboordje, het piccadilletje van het schootje, een achterpand en een mouw. Het wambuisje en het broekje behoorden niet bij elkaar, het wambuisje heeft een kleinere maat.

Als we bekijken hoe het in elkaar heeft gezeten, krijgen we medelijden met het jongetje dat dit jasje moest dragen. Met alle voering en versteviging moet het

3. Aries 1965, 53 en Kuus 2000, 81.

Afb. 3. Weesjongen in kniebroek en wambuis, gevelsteen voormalig Groene Weeshuis. Foto: Aletta Bastmeijer, collectie Dienst RO/EZ.

heel stijf geweest zijn, vooral het 6 cm hoge halsboordje dat uit drie lagen wol bestond terwijl extra strippen dikke stof moesten zorgen dat het rechtop bleef staan.

Doel van een replica of reconstructie

Meestal is archeologisch textiel zo beschadigd en incompleet dat een leek het oorspronkelijke voorwerp er niet meer in kan herkennen. En ook al zou het origineel wel compleet zijn, dan is het textiel meestal te kwetsbaar om het tentoon te stellen. Het maken van een replica of reconstructie is dan de oplossing. Onder een replica verstaan we een zo goed mogelijke kopie van een bestaand, min of meer compleet origineel. Proberen we op basis van de restanten en eventuele andere vergelijkbare vondsten een kledingstuk na te maken zoals het er vermoedelijk heeft uitgezien, dan spreken we van een reconstructie⁴.

Aangezien van zowel het broekje als het wambuisje zoveel over was, dat te reconstrueren is hoe de originelen eruit kunnen hebben gezien, besloten we vanwege het belang voor de kostuumgeschiedenis, reconstructies van deze kledingstukken te vervaardigen. Het reconstrueren heeft nog een ander doel: bij het na-maken, veel meer dan bij het intensief bestuderen van het voorwerp, word je ge-

4. Comis 2001, 149-150.

dwongen nauwkeurig te kijken hoe een bepaald detail in elkaar zit. Vaak is het een kwestie van uitproberen, totdat het blijkt te kloppen met het origineel.

Kleuronderzoek heeft uitgewezen dat het jasje, evenals het broekje, een bruine kleur had. De piccadilletjes waren vermoedelijk iets paarsig bruin, terwijl de voering geel zal zijn geweest⁵.

Roos van der Laan, kleermaker, docente en gecommitteerde van de Bond van Kleermakers, was geïnteresseerd in ons project en bereid de reconstructies te naaien.

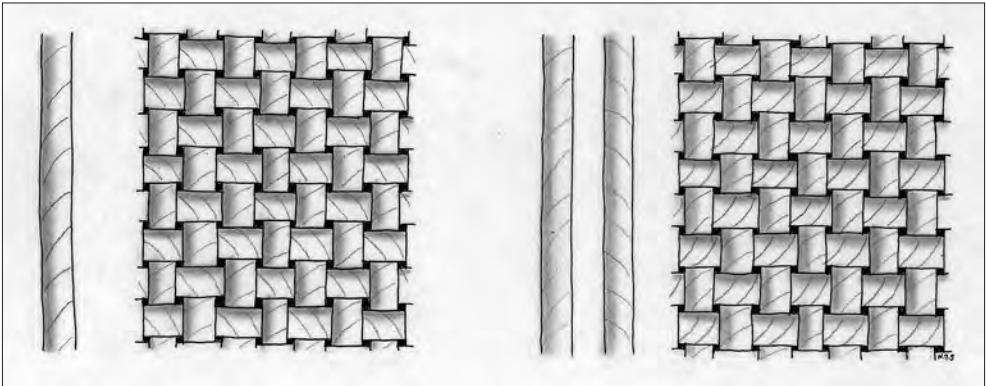

Afb. 4. Jet Douwes weeft de lap. Foto: Hanna Zimmerman.

Zo gingen we van start. Eenmaal begonnen, rezen er heel wat problemen. Allereerst met het materiaal: hoe dicht willen of kunnen we het origineel benaderen? In deze tijd, dus meer dan vier eeuwen later, is dezelfde wol niet meer beschikbaar. Het gaat nu eenmaal te ver het schapenras terug te fokken! Maar ook vergelijkbare stof is niet in de handel. We besloten daarom wollen garen te kopen en Jet, als ervaren weefster, zou de lap weven (afb. 4). Een volgend probleem was dat tegenwoordig wol getwijnd is, terwijl men in de 16e eeuw weefde met ongetwijnde wol, eendraads dus. Deze is nu bijna niet meer te krijgen. Destijds werden bij het weven twee soorten gebruikt; bij het spinnen rechtsom of linksom gedraaid, in vaktaal Z of S getwist, de draaiing (twist) volgens de schuine streep van de Z of van de S.

Al ver voor de 16e eeuw had men ontdekt dat het weefsel het mooist egaal wordt als voor de opzet op het getouw (de ketting) anders getwiste wol werd gebruikt dan voor de inslag die er doorheen geweven werd (afb. 5). Wij moesten dus proberen aan eendraadswol te komen, liefst van beide soorten. We hadden geluk; er was bruine wol van de juiste dikte, echter alleen Z getwist. Een gerust-

5. Het kleuronderzoek is uitgevoerd door de heer Maarten van Bommel van het Instituut Collectie Nederland te Amsterdam.

Afb. 5. Weefsel geheel van S of Z gesponnen garen: de draaden draaien tegen elkaar in (links). Weefsel van Z gesponnen ketting en S gesponnen inslag: de draaiing gaat in dezelfde richting (rechts). Tekening: Henk Staal.

stelling: ook bij de vondsten is een enkele keer een stukje stof dat uitsluitend van Z of S getwiste wol geweven is. Voor eigen gebruik weefde men waarschijnlijk van wat er maar voorhanden was.

De voorbereidingen: weven, verven en vollen

Het weven was niet moeilijk, al is er met eendraadswol meer kans op gebroken kettingdraden. Bespuiten met textielversteviger, zoals ook bij het strijken wel gebruikt wordt, helpt. Ook vroeger werd het kettinggaren behandeld met vet of was om beter te kunnen weven.

Onze wol was wel donkerbruin, maar er zaten wat anders gekleurde wolvezels doorheen. Aangezien dit niet wenselijk was, besloten we de stof na het weven over te verven. Omdat de wol al synthetisch geveerd was, gebruikten wij ook synthetische verf. Het verven was een vrolijk geklieder, temeer omdat we de stof ook probeerden te 'vullen', opzettelijk laten krimpen. In de 16e eeuw werd wolven stof vaak gevold om de structuur steviger te maken. Dat werd gedaan met urine. Wij gebruikten uit hygiënische overwegingen liever groene zeep.

Van de band van het broekje was nog een stukje aanwezig. Dat vormde een nieuw probleem: het was een stevige band van verschillend gekleurde, getwijnde garens. Daar was wel aan te komen, maar in het weefsel zaten op regelmatige plaatsen verdikkingen, met daartussen een heel smalle duidelijke afscheiding. Na veel pogingen lukte het om hetzelfde effect te krijgen. De beste manier bleek om tussen de twee dikkere draden een heel dun draadje een keer heen en weer te weven. Bij het origineel zijn hiervan geen resten gevonden (zie afb. 2). Vermoedelijk is linnen gebruikt en dat is in de bodem vergaan.

Het weven van de band met verschillende woldiktes, verschillende kleuren en dan ook nog dat dunne draadje ertussen, was zeer lastig en tijdrovend. En tijdens het weven kwam dan ook de vraag op: waarom heeft iemand in de 16e eeuw het zichzelf zó moeilijk gemaakt?

Het naaien

Ook het naaien gaf de nodige moeilijkheden. Vroeger werd de stof zo stevig gevold dat heel smalle naden toch niet uitscheurden. Door het vollen werd onze lap wel vaster, maar ondanks alle inspanning bereikten we niet de vastheid die

ons voor ogen stond. De kans op rafelen bleef, zodat, anders dan bij het origineel, besloten werd de naden een halve centimeter breed te maken. Alle naden zijn met linnen garen met de hand genaaid. Hiervoor is een holbeinsteek gebruikt: met een rijgsteek heen en daarna terug, waarbij de openingen worden ingevuld. Tegenwoordig wordt deze steek alleen nog voor borduurwerk gebruikt. In feite lijkt de steek veel op de steken die de naaimachine maakt. Bij het maken van de reconstructie bleek dat deze holbeinsteek een mooier effect geeft dan de stiksteek die we tegenwoordig gebruiken als we iets met de hand naaien. De sierbiezen aan de zijkant zijn halfschuin geknipt, net als bij het origineel. Eerst zijn ze als een smal kokertje dichtgenaaid en daarna met onzichtbare steken vastgezet. Vervolgens zijn de overige naden gesloten.

Op grond van de rijgplooitjes aan de bovenkant is de bovenwijdte geschat op 60 cm en is de reconstructie ook tot zover ingerimpeld. De bovenkant van de linnen voering is niet gerimpeld, (dit zou te propperig worden) maar met verschillende figuurnaden tot 60 cm versmald. Als bombast in de pijpen zijn aan de onderkant tussen de bovenstof en de voering wolwatten genaaid. Bovenstof en voering zijn bij de pijpen samen ingerimpeld en op een boordje van dezelfde stof van 30 cm lang en 2 cm breed genaaid.

Aangezien van de voornaad nauwelijks iets en van de achternaad niets overgebleven is, bestudeerden we patronen van 16e-eeuwse kleding⁶. Omdat ook over de sluiting niets verder bekend is dan de rest van een haak of oog, is de meest

Afb. 6. De reconstructie van de kniebroek. Foto: Jaap Buist.

6. Arnold 1985, 89.

Afb. 7. De band met sluiting, detail. Foto: Jaap Buist.

eenvoudige oplossing gekozen: een split van 12 cm waarbij de beide voorpanden iets over elkaar vallen.

De apart geweven boord is aan de bovenkant aan de gerimpelde broek genaaid en, zoals bij het origineel, de naad naar beneden geperst. Zo wordt het tegenwoordig niet meer gedaan; het geeft enige bolling in de taille en dat zal juist de bedoeling geweest zijn. Hierover is de linnen voering bevestigd. Het boordje heeft een linnen beleg gekregen en is aan de bovenkant doorgeput. Naar oud model zijn haken en ogen gemaakt van de koperen kern van elektriciteitsdraad om zo de boord en de bandjes onder aan de pijpen af te sluiten (afb. 6 en 7).

Reconstructie van het wambuisje

Het maken van het wambuisje is nog in volle gang en stelt ons (helaas) nog steeds voor nieuwe problemen. Van de zeer versleten mouw zijn zowel bovenstof als voering over. De bovenstof bestaat, voor en achter, uit twee verschillende weefsels terwijl van de voering de bovenhelft van een grof en de onderhelft van een fijner weefsel is. Ook de voering en de piccadilletjes zijn van meerdere wollen weefsels gemaakt. Dit verschijnsel zien we vaker bij archeologisch textiel: als men stof tekort kwam, werd gewoon een ander stuk gebruikt. Daarom is het ook interessant dit te demonstreren. Dit betekent echter dat al deze verschillende weefsels van eendraadswol van verschillende dikte geweven moeten worden en het is niet eenvoudig deze wol allemaal te krijgen. Voor de uit dunner garen te weven stoffen hebben we wol kunnen vinden; voor de dikkere voering is het garen door Hanna gesponnen.

Bij het schrijven van dit artikel zijn de voorbereidingen nog niet zo ver gevorderd dat al met het naaien van het wambuisje begonnen kan worden. Wel hebben we besloten om het iets groter te maken dan het origineel zodat het dan samen met het broekje op dezelfde pop tentoongesteld kan worden, eventueel aanvuld met reconstructies van kousen, schoenen en een hoofddeksel.

Slot

Al met al hebben we ons intensief bezig gehouden met een deel van de geschiedenis van het alledaagse leven in de 16e eeuw dat niet zo vaak in het daglicht staat: het maken en het gebruiken van kledingtextiel. Bij alles wat we hiervan zagen – vanaf het spinnen van het garen, het weven en het vollen, tot en met het naaien, het vermaken en verstellen – kwamen we onder de indruk van de zorgvuldigheid en de vakbekwaamheid die uit deze vondsten sprak.

Literatuur

Arnold, J., *Patterns of Fashion*. London, 1985.

Aries, Ph., *Centuries of Childhood, a Social History of Family Life*. New York, 1965.

Comis, S.Y., 'Kleding uit eigen bodem: archeologische textiel uit Drenthe' in: *Stichting Textielcommissie Nederland, Replica's 12 november 1998* (2001).

Kortekaas, G.L.G.A., 'Jaarverslag archeologie in 2000' in: *Hervonden Stad* 6 (2001), 4-22.

Kuus, S., 'Kinderen op hun mooist. Kinderkleding in de zestiende en zeventiende eeuw' in: Bedauz, J.B. en R.

Ekkart, *Kinderen op hun mooist. Het kinderportret in de Nederlanden 1500-1700*. Gent/Amsterdam, 2000, 73-84.

Wieringa, A. e.a., 'Schatten uit de gracht van Alva' in: *Hervonden Stad* 6 (2001), 83-94.